

SLOVNÍK SLOVOTVORNÝCH PROSTRIEDKOV V SLOVENČINE¹

Martin OLOŠTIAK

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií
Prešovská univerzita v Prešove
(Prešov, Slovensko)
<https://orcid.org/0000-0003-1239-7810>
martin.olostiak@unipo.sk

Martina IVANOVÁ

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií
Prešovská univerzita v Prešove
<https://orcid.org/0000-0001-7654-300X>
(Prešov, Slovensko)
martina.ivanova@unipo.sk

V príspevku sa zameriavame na predstavenie pripravovaného *Slovníka slovotvorných prostriedkov v slovenčine* (Ološtiak et al. 2021), ktorého cieľom je analýza slovotvorných prostriedkov, pomocou ktorých sa tvoria nové lexikálne jednotky v slovenčine. Materiálovým východiskom je *Slovník koreňových morfém slovenčiny* (Sokolová et al. 2005, 2007, 2012) ako morfematio-derivačný typ slovníka, ktorý aktuálne spracúva 75 576 jednotiek. V štúdiu bližšie vymedzujeme základné typy slovotvorných prostriedkov na osi báza — bázoid — afixoid — afix a na základe vymedzených kritérií predstavujeme základné typológie afixoidov a afixov, ktoré sú predmetom spracovania v slovníku. Zároveň bližšie charakterizujeme interfixy, konektívne submorfémy uplatňované pri kompozícii a alternácie a trunkácie, ktoré sprevádzajú niektoré slovotvorné akty. Posledná časť štúdie opisuje podobu hesla v slovníku a prináša ukážky spracovania jednotlivých typov hesiel.

Kľúčové slová: slovotvorné prostriedky, báza (základ), bázoid, afix, afixoid, interfix, alternácia, trunkácia, slovníkové heslo

СЛОВАРЬ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СРЕДСТВ В СЛОВАЦКОМ ЯЗЫКЕ

Мартин ОЛОШТЬЯК

Прешовский университет
(Прешов, Словакия)

Мартина ИВАНОВА

Прешовский университет
(Прешов, Словакия)

Статья посвящена презентации подготавливаемого коллективом авторов *Словаря словообразовательных средств в словацком языке — Slovník slovotvorných prostriedkov v slovenčine* (Ološtiak et al. 2021), целью которого является анализ словообразовательных

¹ Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0025/22.

средств, с помощью которых образуются новые лексические единицы в словацком языке. Материалом послужил *Словарь корневых морфем словацкого языка — Slovník koreňových morférov slovenčiny* (Sokolová et al. 2005, 2007, 2012) — морфемно-derivационный тип словаря, актуально содержащий 75 576 единиц. В статье детально определяются основные типы словообразовательных средств, в том числе, словообразовательная основа (база) — базойд — аффиксойд — аффикс. На основе определенных критериев определяется основная типология аффиксойдов и аффиксов, ставших объектом для разработки словаря. В исследовании также характеризуются интерфиксы в качестве соединительного субморфа, применяемого в рамках композиции, а также чередования («альтернация») и усечения («транкация»), сопровождающие определенные словообразовательные акты. Последняя часть статьи посвящена структуре словарной статьи в словаре и демонстрирует модели разработки отдельных типов словарных статей.

Ключевые слова: словообразовательные средства, база (словообразовательная основа), базойд, аффикс, аффиксойд, интерфикс, чередование («альтернация»), усечение («транкация»), словарная статья

DICTIONARY OF WORD FORMATION MEANS IN SLOVAK

Martin OLOŠŤIAK

University of Prešov
(Prešov, Slovakia)

Martina IVANOVÁ

University of Prešov
(Prešov, Slovakia)

The study presents prepared *Dictionary of Word Formation Means in Slovak* (Ološťiak et al. 2021) aimed at the analysis of word formation means which serve as the source for coining new lexical units in Slovak. The material database of the dictionary is represented by *Slovník koreňových morférov slovenčiny* (Sokolová et al. 2005, 2007, 2012) as a morphemic-derivational type of dictionary which processes 75 576 units up to date. The study describes basic types of word formation means including base — baseoid — affixoid — affix and following clearly defined criteria it takes a closer look at affixoids and affixes which are processed in the dictionary. At the same time, the study also defines interfixes, connective submorphemes used in the process of compounding, and alternations and truncations accompanying certain word formation acts. The last part of the study describes the character of the dictionary entry and brings examples of the various types of the processed dictionary entries.

Keywords: word formation means, base, baseoid, affixoid, affix, interfix, alternation, truncation, dictionary entry

I. Úvodné poznámky

Cieľom *Slovníka slovotvorných prostriedkov v slovenčine* (ďalej SSPS) je analýza slovotvorných prostriedkov, pomocou ktorých sa tvoria nové lexikálne jednotky v slovenčine. J. Furdík (2004: 110) člení slovotvorné prostriedky do troch skupín: slovotvorné

základy, slovotvorné formanty, pomocné prostriedky. SSPS sa zameriava na formanty a sprievodné prostriedky (interfixy a slovotvorné alternácie), čomu zodpovedá aj štruktúra slovníka. V úvodnej časti sa predstavujú teoreticko-metodologické východiská, vymedzujú sa základné pojmy a termíny (slovotvorný prostriedok, základ, formant, hranice medzi základom a formantom, morfeomatická a slovotvorná štruktúra slova, vzťah medzi nimi, formantová identita a variantnosť, typológia formantov, formálna a sémantická charakteristika). Slovníková časť je rozdelená na tri sekcie, v ktorých sa v zmysle stanovenej koncepcie spracúvajú tri skupiny slovotvorných prostriedkov: a) afixy a afixoidy; b) interfixy; c) slovotvorné alternácie.

Východiskovým materiálom pri príprave SSPS sa stala databáza *Slovníka koreňových morféem slovenčiny* (ďalej SKMS) (Sokolová et al. 2005; 2007; 2012). Ten predstavuje morfeomaticko-derivačný typ slovníka, v ktorom sa zachytávajú slovotvorné vzťahy v rámci rovnakokoreňových slovotvorných útvarov. Hoci heslár SKMS primárne nadväzuje na databázu jednotiek spracovaných v *Krátkom slovníku slovenského jazyka* (Kačala, Pisárčiková, Považaj 1997; ďalej KSSJ) a *Pravidiel slovenského pravopisu* (Považaj 1998; ďalej PSP), pri príprave jednotlivých vydaní sa databáza SKMS ďalej rozširovala, takže východiskový heslár zahŕňajúci cca 66 000 jednotiek má v súčasnej podobe 75 576 jednotiek². Systémovo sa do heslára postupne dopĺňali najmä tieto prípady jednotiek:

a) individuálne posesívne adjektíva, napr. *abontent-ov*, *adept-ov*; *animátork-in*, resp. druhové zvieracie adjektíva, napr. *aligátorí*;

b) motivanty jednotiek, ktorým by sme museli pripísať status slovotvornej nemotivovanosti, hoci zo sémanticko-slovotvorného hľadiska ich možno zaradiť do produktívneho slovotvorného modelu, napr. slovníkovo nezachytené verbum *afinovať* (nenachádza sa ani v KSSJ, ani v PSP), ktoré je východiskom deverbatívneho substantíva *afin-ácia* (porov. slovotvorný model *adaptovať* → *adapt-ácia*, *amortizovať* → *amortiz-ácia*, *anticipovať* → *anticip-ácia*, *apretovať* → *apret-ácia*), podobne *aklamovať*, *aprobovať* a pod.;

c) jednotky, ktorých frekvenčné zastúpenie bolo verifikované prostredníctvom korpusových dát a ktoré zdrojové slovníky nezachytávajú, napr. desubstantívne adjektíva *aerobikový/erobikový*, *aerobický/erobický*, *ajatolláhovský*, *aligátorový*, *apendikálny*, jednotky s frekventovanými afixoidnými komponentmi, napr. *euro-agenda*, *euro-byrokrat*, *euro-cent*, *euro-centrizmus* a pod.

II. Typológia slovotvorných prostriedkov

Spomedzi troch skupín slovotvorných prostriedkov, ktoré sa v SSPS spracúvajú, najpočetnejšie sú afixy a afixoidy. V tejto súvislosti bolo potrebné charakterizovať status týchto komponentov na osi slovotvorný základ (báza) — slovotvorný formant (afix)³. Možno vymedziť štyri rôzne typy komponentov, t. j. bilaterálnych zložiek, ktoré môžu tvoriť slovotvornú štruktúru. Hranicu medzi základom (bázou) a formantom (afixom) považuje-

² Do tohto počtu nezaráčavame opakujúcich sa vidových partnerov (ku koncepcii spracovania vidu v morfeomatických slovníkoch slovenčiny porov. Sokolová et al. 1999: 40–43; SKMS 2005: 21).

³ Názory na túto problematiku sa rôznia jednak konceptuálne, jednak terminologicky (k prehľadu porov. Ološtiak, Vojteková 2021: 97–104).

me za neostrú. Základ a formant možno chápať ako krajné póly škály, pričom v našom prístupe počítame so štyrmi druhmi komponentov: báza — bázoid — afixoid — afix⁴. Pri charakteristike týchto komponentov sa opierame o nasledujúce atribúty: morfematically status, lexikálna samostatnosť, sémantika, horizontálna relačnosť, vertikálna relačnosť, systemizačnosť (bližšie porov. Ološtiak, Gianitsová-Ološtiaková 2015: 293–302; Ološtiak, Vojteková, Oriňáková 2018: 23–26). Za hlavné kritériá považujeme sémantiku a lexikálnu samostatnosť.

Báza (slovotvorný základ) je lexikálne samostatný komponent s plným lexikálnym významom. Lexikálna samostatnosť znamená, že báza je reflexom samostatného pomenovania; napr. *adekvátny* → *adekvátn-ost'*, *izba* → *pred-izba*, *potopa* → *pred-potop-ný*, *neschopný uznášania* → *uznášania-neschopný*, *malý traktor* → *mal-o-tractor*, *široké pásmo* → *širok-o-pásm-ový*.

Bázoid je lexikálne nesamostatný komponent s plným lexikálnym významom, napr. *agro-* «poľnohospodársky, súvisiaci s poľnohospodárstvom», *balneo-* «kúpeľ, kúpeľný», *ski-* «lyže, súvisiaci s lyžami, lyžovaním». Lexikálna nesamostatnosť znamená, že bázoid nie je reflexom samostatného pomenovania⁵.

Bázy a bázoidy v SSPS nespracúvame. Bázy z toho dôvodu, že ide o nekategoriálne komponenty, ako nositeľa lexikálneho významu sa v jazyku vyskytujú vo veľkom množstve a lexikograficky sú v podobe samostatných lexém spracované vo výkladových slovníkoch. Taktiež nespracúvame bázoidy, ktorým sme venovali pozornosť v samostatnej publikácii *Slovotvorná adaptácia a kompozitnosť v slovenčine* (Ološtiak, Vojteková, Oriňáková 2018).

Afixoid je lexikálne nesamostatný komponent s oslabeným až demotivovaným lexikálnym významom a posilneným semikategoriálnym významom, napr. *kamera-man*, *bar-man*⁶. Podľa *Morfematického slovníka slovenčiny* (Sokolová et al. 1999: 34) lexémy s afixoidmi nemajú parafrázu alebo majú oslabenú parafrázu; porov. napr. číslovky 11 — 19 (typ *dva-násť*, *tri-násť*) a celé desiatky 20 — 90 (*dva-dsať*, *tri-dsať*)⁷. Posilnenie semikategoriálnosti spôsobuje, že v slovotvornej parafráze komponent stráca priamy vzťah k lexikálnemu významu svojho pôvodného motivantu. Napr. v spomínaných číslovkách 11–19 sa motivačný význam «dva, tri, štyri [...] na desať» oslabil; porov aj sémantizáciu v SSSJ (Buzássyová — Jarošová 2006): *dvanásť* «vyjadruje číslo a počet 12».

⁴ Iný typ škály medzi deriváciou a kompozíciou charakterizuje K. Buzássyová (2018), keď na jeden pól umiestňuje čistú (prostú) kompozíciu, na druhý pól čistú (prostú) deriváciu a do prechodného pásma zmiešané, kompozično-derivačné spôsoby tvorenia slov.

⁵ Pravda, lexikálna nesamostatnosť nemá absolútnu platnosť. Aj v tejto oblasti môžeme pozorovať dynamiku, a to najmä v dvoch smeroch. 1) Ortografická nejednotnosť pri adaptácii kompozitných lexém. V rovnakej funkcii sa komponent vyskytuje samostatne aj spolu s druhou časťou s týmito komponentmi, ktoré sa píšú jednak spolu, jednak oddelene, príp. aj so spojovníkom (napr. *fitlopta* — *fit lopta*, *pornočasopis* — *porno časopis*). 2) Niektoré komponenty sa lexikálne osamostatnili sekundárne; napr. *mega*, *gastro* ako substantíva (*prenos dát okolo 2 mega za sekundu*; *podnikateľ v gastronómii*).

⁶ Komponent *-man* v pomenovaniach typu *barman* sa aj v angličtine považuje za lexikálne vyprázdnený a blížiaci sa k sémantike formantu (napr. Štekauer, 1993, 80); autor spomína Marchandov termín *semi-affix*. Neplatí to však vždy, pretože v spoločensky korektných textoch sa presadzuje rodová diferenciácia typu *chairman* — *chairwoman*, svedčiaca o lexikálnom charaktere druhého komponentu (*-man* vo význame «muž», nie vo význame «osoba»). Pri adaptácii tohto komponentu do slovanských jazykov sa uvažuje o reanalýze na status sufixov (Kleszczowa 2015: 1849–1850).

⁷ K etymológii týchto komponentov porov. Králik (2015: 118, 137, 381).

Afix (slovotvorný formant) je nositeľom semikategoriálneho významu, ktorý odkazuje na skupinu denotátov v rámci slovného druhu, v rámci substantív napr. «vec», «miesto», «nástroj», «veľa» (hromadnosť), «malý/milý» (deminutívnosť), «ženské pohlavie» (feminatívnosť) a i. Sémantika formantu je konkrétnejšia než gramatický význam gramatických morférov a zároveň všeobecnejšia než lexikálny význam radixu, resp. celej lexémy.

III. Typológia afixov a afixoidov

V slovníku celkovo spracúvame takmer 900 afixov a afixoidov, pričom vychádzame z ich rozdelenia do jednotlivých typov podľa nasledujúcich kritérií: slovná samostatnosť, pozícia, morfológické zloženie, kompatibilita s typmi slovotvorných základov, počet slovotvorných typov. Ak nebude potrebná špecifikácia, v ďalšom texte budeme pre zjednodušenie používať len termín afix.

3.1 Slovná samostatnosť

Väčšina afixov je slovne nesamostatná, funguje v jednom slovnom zväzku s bázou, napr. *ne-svoj*, *výrazn-e*, *šest-krát*, *málo-čo*. Ako samostatné slová fungujú reflexívne formanty *sa*, *si*: *držať sa*, *zачаť si*. Skutočnosť, že ide o samostatné slovné jednotky⁸, ktoré sa úzko neviažu na bázu, sa výstižne odráža termínom **extrafix** (Šimandl 2016: 14).

Za prechodné možno považovať prípady typu *po slovensky*, *na bielo*, *štyri razy*, ktoré sú funkčne ekvivalentné s nesamostatnými afixmi (porov. *štyri razy* — *štyrikrát*). Písanie v podobe samostatných slov je ortografická konvencia, ktorá nie je systemizovaná. Adverbiá typu *po slovensky* sa píše vždy ako dve slová, pri adverbiách typu *na bielo* — *nabielo* je kodifikované variantné písanie. Za progresívnejšie považujeme písanie *dovedna*, pretože odráža slovne nesamostatný status drvivej väčšiny prefixálnych afixov.

3.2 Pozícia

Pozícia afixu sa posudzuje vo vzťahu k báze. Podľa toho rozlišujeme:

a) iniciálne afixy (prefixy) — nachádzajúce sa naľavo pred bázou: *pred-príprava*, *vy-písať*;

b) finálne afixy — nachádzajúce sa napravo za bázou na konci slova, členia sa na dve skupiny:

ba) sufixy a transfixy — pri flektívnych slovách obsahujú derivačnú a gramatickú morfému (*vysok-ánsk+y*, *výsad-b+a*), pri neflektívnych slovách derivačnú morfému (*vysok-o*, *kedy-koľvek*), pri niektorých flektívnych slovách len gramatickú morfému, resp. súbor gramatických morférov (*úct-a*, *ps-í*);

bb) postfixy — nachádzajú sa za gramatickými morfémi (*kt-o-si*, *ak-y-koľvek*);

bc) extrafixy — reflexívne formanty *sa*, *si* ako samostatné slová pokladáme za finálne vzhľadom na neutrálnu pozíciu za bázou (*bit' sa*, *doberať si*) bez ohľadu na to, že slovosled konkrétnej výpovede môže byť opačný (*Psy sa bijú.*; *Jano si doberá spolužiaka.*);

⁸ Treba však upozorniť na ich fonologickú príznakosť, ktorá spočíva v tom, že nemajú prízvuk, nie sú fonologicky samostatné, ale viazané (enklitiky).

c) **iniciálno-finálne, resp. finálno-finálne afixy (konfixy)** — nachádzajúce sa napravo aj naľavo od bázy; ide o kombinácie afixov, ktoré tvoria zložené, konfixálne zoskupenia: *o-čak-ávať*, *za-včas-u*, *vy-sln-ie*, *po-val'-ovať sa*, *bra(t)ček-ovať sa*, *brat-at' sa*.

3.3 Morfematické zloženie

Podľa morfematického zloženia rozoznávame monomorfematické a polymorfematické afixy.

1) **Monomorfematické afixy** sú zložené len z jednej morfémy, a to:

a) **derivačnej morfémy**

aa) **prefixálnej**: napr. *a-/an-* (*a-historický*, *a-teizmus*, *an-ión*), *ab-* (*ab-normálny*), *ante-* (*ante-datovať*), *bez-* (*bez-nádej*, *bez-perspektívny*), *do-* (*do-letieť*, *do-poludnie*);

ab) **sufixálnej** (pri neflektívnych slovách): napr. *-o* (*búrliv-o*, *ľútostiv-o*), *-e* (*bytoštn-e*, *ľubozvučn-e*, *päťnásobn-e*), *-y* (*majstrovsk-y*, *umeleck-y*), *-mo* (*štvor-mo*, *lež-mo*), *-oro* (*tisíc-oro*), *-issimo* (*pian-issimo*);

ac) **postfixálnej**: napr. *-koľvek* (*čo-koľvek*, *aký-koľvek*), *-si* (*ktorý-si*, *aký-si*), *-to* (*ten-to*, *taký-to*);

ad) **reflexivizačnej**: *sa* (*porátať sa*, *písať sa*), *si* (*vystreliť si*, *žiadať si*);

b) **gramatickej morfémy — transflexnej**⁹: napr. -Rm1 (*demagóg-0*, *elegán-0*), -Rm2 (*monarch-a*, *nezbed-a*), -Rf1 (*hr-a*, *ohrad-a*), -Rf2 (*hrádz-a*, *chôdz-a*), -Rn1 (*mokr-o*, *optim-um*), -Rn3 (*koren-ie*, *kukurič-ie*), -Gv (*koren-it'*, *populárn-iet'*), -Radj3 (*potkan-í*, *pstruž-í*).

Monomorfematický afix môže byť rozšírený o infix. Prefixy bývajú infigované zriedkavo (napr. *na:po-chytr-o*, *roz:to-milý*). Z transflexov sú infigované súbory relačných morfémy deklináčného typu dievča (-Rn4) — vo všetkých pádoch okrem nominatívu: napr. *mač-a* — G. sg. *mač-at'a*. Infixácia monomorfematických sufixov sa najčastejšie vyskytuje pri adverbiách (*kolen-ač:k:y*), a to najmä adverbiách zreteľa, ktoré vznikajú prehodnotením pôvodnej sprostredkovanej motivácie na bezprostrednú, desubstantívnu motiváciu: *nárečie* → *náreč-ový* → *nárečov-o* => *nárečie* → *náreč-ov:o*, *legislatíva* → *legislatív-ny* → *legislatív-n-e* => *legislatíva* → *legislatív-n:e*.

2) **Polymorfematické afixy** sú zložené z viac ako jednej morfémy. Možno tu rozoznať dva prípady:

a) **Nekonfixálne afixy** — sufixy flektívnych slov, ktoré pozostávajú z derivačnej a gramatickej morfémy (derivačná morféma môže byť infigovaná¹⁰): napr. *-ác:i-a* (*centraliz-ác:i-a*, *koncentr-ác:i-a*), *-ac-í* (*vycestov-ac-í*, *fúk-ac-í*), *-ač-0* (*hnil'-ač-0*, *bed-ač-0*), *-ál-a* (*horizont-ál-a*), *-ál:es-0* (*maj-ál:es-0*), *-án:sk-y* (*dlh-án:sk-y*).

⁹ Termínom transflexia (používa sa aj termín konverzia) J. Furdík (2004: 68–69) charakterizuje taký derivačný slovotvorný postup, pri ktorom sa nové pomenovanie tvorí zmenou flektívnej paradigmy. V takomto prípade slovotvorný formant je tvorený len gramatickou morfémy, resp. presnejšie formulované súborom gramatických morfémy (vychádza sa z poznatku, že lexéma je tvorená súborom gramatických tvarov). V slovotvornom vzorci, ktorý je modelovým ukazovateľom formálnej štruktúry slovotvorne motivovaného slova, sa súbory gramatických morfémy odkazujúce na príslušné typy flexie, zaznačujú osobitnou notáciou, napr. -Rm1 = súbor relačných morfémy deklináčného typu chlap, prvého substantívneho vzoru životných maskulín (Furdík 2004: 47; Ološtiak, Ološtiaková 2018: 125).

¹⁰ Infixy sa k jadrovej derivačnej morféme zväčša pripájajú zľava. Hranica medzi infixom a jadrovou morfémy je znázornená dvojbodkou.

b) Konfixálne afixy — polymorfematickosť tu vyplýva z rozštiepenosti derivačných morféme — na utvorenie pomenovania sa v jednom slovtvornom akte používa viacero typov afixov, ktoré v slovenčine vytvárajú tieto kombinácie:

ba) prefixálno-sufixálne, napr. *bez-* + *-ec* (*bez-ver-ec*), *do-* + *-ivý* (*do-stred-ivý*), *in-* + *-ovat'* (*in-filtr-ovat'*);

bb) prefixálno-transflexné, napr. *anti-* + *-Rn1* (*anti-kor-o*), *do-* + *-Rm3* (*do-slov-0*), *na-* + *-Gv* (*na-riek-at'*), *bez-* + *-Radj1* (*bez-ruk-y*);

bc) prefixálno-reflexívne, napr. *pri-* + *sa* (*pri-sat'sa*);

bd) sufixálno-reflexívne, napr. *-ovat'* + *sa* (*rozpak-ovat'sa*);

be) transflexno-reflexívne, napr. *-Gv* + *sa* (*siv-iet'sa*);

bf) prefixálno-transflexno-reflexívne, napr. *za-* + *Gv* + *sa* (*za-rumen-it'sa*);

bg) prefixálno-sufixálno-reflexívne, napr. *do-* + *-ovat'* + *sa* (*do-had-ovat'sa*).

Vo vzťahu ku konfixácii možno v SSPS vyčleniť dva typy afixov:

a) Konfixálne neviazané afixy — t. j. afixy, ktoré sa vyskytujú aj samostatne, aj v kombinácii s inými afixmi, napr. *do-* (*do-čk-at'sa* aj *do-liat'*), *pod-* (*pod-prs-enka* aj *pod-plukovník*), *-ok* (*prie-hlav-ok* aj *výrob-ok*), *-Rn3* (*-ie*) (*prie-čel-ie* aj *skál-ie*).

b) Konfixálne viazané afixy, t. j. afixy, ktoré sa vyskytujú len v kombinácii s inými afixmi, napr. adverbiálne sufixy *-i* (*za-mlad-i*, *od-mlad-i*), *-a* (*do-biel-a*, *za-horúc-a*), *-me* (*po-taj-me*) *-oti* (*s-prv-oti*, *od-prv-oti*).

3.4 Kompatibilita s typmi slovtvorných základov

Podľa kompatibility s istými typmi slovtvorných základov podľa ich slovnodruhovej príslušnosti sa vyskytujú:

a) Monokolokabilné afixy kompatibilné:

aa) so **substantívnymi** slovtvornými základmi: *arci-* (*arci-biskup*, *arci-knieža*), *vice-* (*vice-konzul*, *vice-šéf*), *-ál* (*muzik-ál*, *seri-ál*), *-ín* (*krav-ín*, *včel-ín*);

ab) s **adjektívnymi** slovtvornými základmi: *ab-* (*ab-normálny*), *izo-* (*izo-termický*), *rozto-* (*rozto-milý*), *-o* (*textov-o*, *účelov-o*);

ac) s **verbálnymi** slovtvornými základmi: *vz-* (*vz-budit'*, *vz-íst'*), *-ievať'* (*blúd-ievať'*, *bol-ievať'*), *-lý* (*jed-lý*, *pad-lý*);

ad) s **adverbiálnymi** slovtvornými základmi: *čo-* (*čo-skoro*), *-učky* (*potich-učky*);

ae) s **pronomiálnymi** slovtvornými základmi: *bár-/bárs-* (*bár(s)-aký*, *bár(s)-čo*), *da-* (*da-čí*, *da-kto*), *-koľvek* (*aký-koľvek*, *čí-koľvek*), *-že* (*kam-že*, *kto-že*);

af) s **numerálnymi** slovtvornými základmi: *-ty* (*milión-ty*, *kvadrilión-ty*).

b) Polykolokabilné afixy (polykolokabilita sa týka prevažne prefixov):

ba) **dvojkolokabilné**, napr. s + v: *per-* (*per-oxid*, *per-mutovať*), s + adv: *-ňajší* (*pondel-ňajší*, *popolud-ňajší*), a + p: *-inký* (*sam-ulinký*, *ten-ulinký*);

bb) **trojkolokabilné**, napr. a + s + v: *sú-* (*sú-činný*, *sú-časť*, *sú-cítiť*), *-áň* (*slep-áň*, *uch-áň*, *floch-áň*), a + p + s: *pra-* (*prá-dávny*, *pra-nič*, *pra-babička*);

bc) **štvorkolokabilné**, napr. a + adv + s + v: *pred-* (*pred-minulý*, *pred-vlani*, *pred-jazdec*, *pred-cvičiť*);

bd) **päťkolokabilné**, napr. a + adv + n + s + v: *pri-* (*pri-lahký*, *pri-veľmi*, *pri-mnoho*, *pri-tma*, *pri-balit'*);

be) **šestkolokabilné**, napr. a + adv + n + p + s + v: *ne-* (*ne-blahý, ne-načim, ne-jedenkrát, ne-svoj, ne-kov, ne-lenit'*);

bf) **sedemkolokabilné**, napr. a + adv + i + n + p + s + v: *pre-* (*pre-dlhý, pre-škoda, pre-beda, pre-mnohý, pre-to, pre-čin, pre-bádat'*).

3.5 Počet slovotvorných typov

Podľa počtu slovotvorných typov, v ktorých sú zastúpené, existujú:

a) monofunkčné afixy — vystupujú ako súčasť jedného slovotvorného typu, napr. *kvázi-* (*kvázi-* + Zs, *kvázi-odborník*), *sotva-* (*sotva-* + Zp, *sotva-kto, sotva-čo*), *-ošiť'* (*Zadj + -ošiť', pust-ošiť'*);

b) polyfunkčné afixy — vystupujú ako súčasť viacerých slovotvorných typov buď ako samostatné afixy, napr. *di-* (*di-* + Zs, *di-fúzia*, *di-* + Zadj, *di-elektrický*), alebo ako súčasť konfixov, napr. *medzi-* (*medzi-* + Zs + *-ský*: *medzi-mest-ský*, *medzi-* + Zs + *-álny*: *medzi-kontinent-álny*, *medzi-* + Zs + *-ický*: *medzi-stran-ický*).

IV. Typológia interfixov a alternácií

1) Interfixy

Interfixy (konektívne submorfémy) majú pri kompozícii spájaciu funkciu, spájajú dve bázy (slovotvorné základy). Pri dôslednom uplatňovaní slovotvorných princípov na rozdiel od MSS¹¹ za interfixy nepovažujeme segmenty, ktoré sa prehodnotili z gramatických morféme pri tvorení juxtapozičných kompozít, napr. *-y-* (*úctyhodný*), *-ia-* (*uznášaniashopný*), *-e-* (*seberovný*). Podstatou juxtapozičného tvorenia je spriahnutie dvoch slov (tvarov slov) bez formálnej úpravy, pričom gramatické segmenty prvého základu považujeme za jeho súčasť: *úcty-hodný, uznášania-schopný, sebe-rovný*. Interfixy sa teda vyskytujú pri pravej/čistej kompozícii (*prš-i-plášť*) a pri derivačnej kompozícii: (*vel'k-o-kapacit-ný*).

Ako interfixy fungujú tieto segmenty:

- o-*: *nov-o-usadlík, prv-o-máj-ový, jedn-o-akt-ovka*;
- i-*: *piad-i-mužik, lod-i-vod-R, mies-i-želez-o, ob-i-dvaja*;
- e-*: *zem-e-guľa, vel-e-zrada, bol-e-hlav-R*;
- u-*: *spol-u-účasť* (pri motivácii syntagmou *spoločná účasť*), *pol-u-dn-ie, blesk-urýchly*.

V. Typológia slovotvorných alternácií a trunkácií

Slovotvorné alternácie a trunkácie sú morfonologické javy, ktoré sprevádzajú niektoré slovotvorné akty (k ich systematickej deskripcii porov. Palková 2015).

1) Alternácie

Alternácie sú nekombinačné zmeny foném pod vplyvom morféme (Sabol 1989) pri tvorení slov pod vplyvom slovotvorne relevantných morféme. Inými slovami, ide o zmenu fonémy na inú fonému (*človek* → *človečr*), na fonematickú nulu (*pes* → *psík*) alebo

¹¹ MSS (Sokolová et al. 1999: 509) uvádza osem konektívnych submorfém: *-o-* (*vel'komesto*), *-i-* (*cti-hodný*), *-u-* (*ciel'uprimeraný*), *-a-* (*sebapoznanie*), *-e-* (*zemepis*), *-y-* (*chvályhodný*), *-ia-* (*poľutovaniahodný*), *-á-* (*stáročia*).

skupinu foném (*fantazírovať* → *fantasta*), resp. zmenu skupiny foném na skupinu foném (*doska* → *doštený*). Môže pritom nastať situácia, keď sa v jednom slovotvornom akte vyskytne naraz viac alternačných zmien (*uzavrieť* → *uzávera*: *a/á, 0/e, zapáliť* → *zápal*: *a/á, á/a, l'/l*), prípadne alternácie sú sprevádzané trunkáciami (*gratulácia* → *gratulačný*: alternácie *á/a, c/č*, trunkácia *i*; k trunkáciám porov. ďalší bod).

Pri opise typov alternácií vychádzame zo štúdie M. Sokolovej (2000), kde sa alternácie členia na tri hlavné skupiny: vokalizké, konsonantické, vokalizko-konsonantické. Vokalizké sa členia alternácie korelovaných vokálov, nekorelovaných vokálov a vokálov s nulou. Konsonantické sa delia na alternácie samostatných konsonantov, konsonantických skupín a konsonantov s nulou (podrobnejšie Sokolová 2000; Palková 2015: 317–381).

2) Trunkácie

Trunkáciu chápeme ako useknutie derivačnej morfémy (príp. minimálne dvoch segmentov koreňovej morfémy), ku ktorému dochádza po vplyvom derivačnej, gramatickej alebo modifikačnej morfémy (Ivanová 2004: 102). V kontexte tvorenia slov k trunkácii dochádza pri derivácii aj kompozícii (Furdík 2004: 52), napr. *feminizmus* → *feministický* (trunk. *izm*), *cudzozemský* → *cudzozemec* (trunk. *sk*), *organizovať* → *organizácia* (trunk. *ov*), *spoločný hráč* → *spoluhráč* (trunk. *očn*).

VI. Stavba hesla

Naším cieľom nie je podrobné uvádzanie štatistiky pri každom slovotvornom prostriedku (základné štatistické údaje sa uvádzajú v kapitole o teoreticko-metodologických východiskách), ale formálno-obsahová, funkčná, kolokačná a kombinatorická analýza. Tomuto cieľu sa podriaďuje aj stavba hesla.

Heslo obsahuje tieto časti:

- a) **záhlavie** — heslový afix v základnej podobe;
- b) **varianty** — uvádzajú sa všetky varianty vrátane heslového variantu;
- c) **typ formantu** — prefix, prefixoid, sufix, sufixoid, transflex (súbor gramatických morfémy), reflex (zvratný formant);
- d) **kolokabilita** — spájateľnosť s typmi základov podľa slovnodruhovej príslušnosti, napr. *Zs* (substantívny základ), *Zv* (verbálny základ), *Za* (adjektívny základ) atď.;
- e) **konfixálna kombinatorika** — uvádzajú sa konfixálne kombinácie, do ktorých sa zapája príslušný afix, variácie, t. j. podoby formantov v jednotlivých gramatických tvaroch (uvádzajú sa pri sufixoch a transflexoch; kvôli prehľadnosti sa v hesle nachádza paradigma základných podôb heslového afixu); uvádza sa aj konfixálna viazanosť (heslový afix existuje len v kombinácii s iným afixom);
- f) **formálna a sémanticko-onomaziologická charakteristika** — uvádza sa všeobecná charakteristika týkajúca sa frekvencie a suprasémantiky (napr. expresívnosť, hovorovosť). Uvádzajú sa tiež dôvody variantnosti afixov (fonologické, morfológické, slovotvornomorfemické — polymotivácia). Ďalej nasledujú príklady na jednotky z daných typov onomaziologických kategórií a onomaziologických kategórií v tejto štruktúre:
 - fa) Deriváty v rámci podskupín podľa typu základu (desubstantíva, deverbatíva atď. s uvedením slovotvorného vzorca), v rámci podskupín podľa typov onomaziologických kategórií a onomaziologických kategórií.

fb) Kompozitá s afixmi sú vždy mutačné, pri ich charakteristike aplikujeme klasifikáciu K. Vužňákovvej (2006).

Formálnu štruktúru jednotlivých slov opisujeme prostredníctvom slovotvorného vzorca (Furdík 2004); modifikácie tohto prístupu porov. Ološtiak, Ološtiaková (2018).

Na doplnenie príkladov využívame databázu Slovenského národného korpusu (verzia prim-9.0-public.all). Príklady doložené len v korpuse uvádzame znakom ^K v hornom indexe (viac ako päť výskytov v rozličných zdrojoch, nie z rovnakého zdroja). Na dokreslenie používania daného afixu pri okazionalnej slovotvorbe uvádzame aj príklady na korpusové okazionalizmy (resp. hapax legomena), ktoré uvádzame znakom ⁺ v hornom indexe.

Ukážky z pracovnej podoby slovníka:

a) Ukážka spracovania prefixálneho afixu

bez-/bezo-

Varianty: nie sú.

Typ: prefix.

Slovný druh: substantívum, adjektívum, verbum.

Spámateľnosť so základmi: Zs, Za, Zv

Konfixálna kombinatorika: bez- + (Zs) + -ec, bez- + (Zs) + -ok, bez- + (Zs) + -stvo, bez- + (Zs) + -Rn3, bez- + (Zs) + -ný/-ny, bez- + (Zs) + -ový, bez- + (Zs) + -itý, bez- + (Zs) + -ivý, bez- + (Zs) + -natý, bez- + (Zs) + -ovitý, bez-/bezo- + (Zs) + -Radj1, bez- + (Zv) + -ný

Variácie: nie sú.

Prefixom **bez-** sa vyjadruje význam „neprítomnosť niečoho, chýbanie, neexistencia“ podobne ako pri predložke *bez* v rámci predložkových spojení. Pred spoluhláskovou skupinou na začiatku slovotvorného základu sa realizuje vo vokalizovanej podobe **bezo-**. Vyskytuje sa pri tomto type pomenovaní:

1) Deriváty:

a) Desubstantíva (**bez-** + **Zs**): ako samostatný sa prefix **bez-** uplatňuje zriedkavo, častejšie funguje ako súčasť konfixu. Ako samostatný prefix ho nachádzame pri dvoch jednotkách patriacich do modifikačnej onomaziologickej kategórie nomina negativa porov. (Ivanová 2006), a to *beznádej* a *bezvedomie*. V korpusových dokladoch nachádzame aj ďalšie jednotky utvorené týmto prefixom, napr. ⁺*beztiaž*.

Ako súčasť konfixu sa realizuje pri desubstantívnych substantívach, a to spolu so sufixom *-ec*, napr. *bezverec*, *bezdomovec*, sufixom *-ok*, napr. *bezzemok*, sufixom *-stvo*, napr. *bežženstvo*, resp. spolu s transflexom *-Rn3* pri neutrách vzoru vysvedčenie, napr. *bezprávie*, *bezvetrie*, *bezzvládie*. V korpusových dokladoch nachádzame aj ďalšie jednotky utvorené týmito, prípadne aj inými konfixmi, napr. ⁺*bezčasie*, ⁺*bezlesie*, ⁺*bezlepkár*, ⁺*beztříňovec* a pod.

Pri desubstantívnych adjektívach sa uplatňuje v rámci konfixu **bez-** + (**Zs**) + **-ný/-ny**, napr. *bezbožný*, *beznádejný*, *bezoblačný*, *bezostyšný*, *bezpártajný*, *bezpérspektívny*, *bezprácný*, *bezobsažný*, **bez-** + (**Zs**) + **-ový**, napr. *bezrodový*, *bezporuchový*, *bežšvový*, *bežváhový*, **bez-** + (**Zs**) + **-itý**, napr. *bezmäsitý*, **bez-** + (**Zs**) + **-ivý**, napr. *bezočivý*, **bez-** + (**Zs**) + **-natý**, napr. *bezolovnatý*, **bez-** + (**Zs**) + **-ovitý**, napr. *bežmyšlienkovitý*, resp. **bez-/bezo-** + (**Zs**) + **-Radj1**, napr. *bežnohý*, *bezoký*, *bežprstý*, *bežtvarý*, *bežzubý*; *bezodný*, *bežostený*. V korpusových dokladoch nachádzame aj ďalšie jednotky utvorené týmito konfixmi, napr. ⁺*bežadresný*, ⁺*bežalergénový*, ⁺*bežalternatívny*, ⁺*bežazbestový*, ⁺*bežbrvý*, ⁺*bežcestný*, ⁺*beždažďový*, ⁺*beždejinný*, ⁺*beždejový*, ⁺*beždierkový*, ⁺*bežfúzy*, ⁺*bežkrký* a pod.

b) Deadjektíva (**bez-** + **Zadj**): ako samostatný prefix s popieracím významom v rámci modifikačnej onomaziologickej kategórie negácie sa uplatňuje pri jednotkách *bežperspektívny*, *bežprácný*, *bežstratový*, *bežsujetový*, *bežúčelný*, *bežpríznakový*, ktoré však možno interpretovať aj ako desubstantívne, pozri bod (a).

c) Deverbatíva (**bez-** + **Zv**): pri deverbatívnom slovotvornom základe sa daný prefix uplatňuje ako súčasť konfixu **bez-** + (**Zv**) + **-ný** pri troch jednotkách, porov. *bezbranný, bezplatný, bezprostredný* (pri motivujúcom verbe *sprostredkovať* predpokladáme trunkáciu, porov. Ivanová 2004).

Prefix **bez-** vstupuje do konkurencie s inými formantmi pri viacnásobnej motivácii:

a) s konfixom **bez-** + (**Zs**) + **-ný/-ny** pri deadjektívno-desubstantívnej motivácii: napr. *bezúčelný* (← *účel*), podobne *bezprácný, bezperspektívny, bezfarebný, bezcharakterný, bezvýrazný, bezvýznamný, bezbolestný, bezcenný*;

b) s konfixom **bez-** + (**Zs**) + **-ový** pri deadjektívno-desubstantívnej motivácii: napr. *bezstratový* (← *strata*), podobne *bezsubjektový, bezpríznačkový, bezproblémový, bezzásadový*;

c) ako súčasť konfixov **bez-** + (**Zs**) + **-ný/-eč:ný** a **bez-** + (**Zv**) + **-ný/-eč:ný** pri desubstantívno-deverbatívnej motivácii: napr. *ostych* → *bez-ostyš-ný/ostýchať sa* → *bez-ostyš-ný*, podobne *bezodplatný, bezpodmienečný*;

d) ako súčasť konfixu **bez-** + (**Zs**) + **-ný** so sufixom **-ný** pri desubstantívno-desubstantívnej motivácii: napr. *viator* → *bez-veter-ný/bezvetrie* → *bezveter-ný*;

e) ako súčasť konfixu **bez-** + (**Zs**) + **-Radj1** s transflexom **-Radj1** pri desubstantívno-desubstantívnej motivácii: *vedomie* → *bez-vedom-ý/bezvedomie* → *bezvedom-ý*.

b) Ukážka spracovania sufixálneho afixu

-úň

Varianty: -úň (-úň- \emptyset), -fúň (-f:úň- \emptyset).

Typ: sufix.

Slovný druh: substantívum.

Spájateľnosť so základmi: Za, Zv, Zs.

Konfixálna kombinatorika: nie je.

Variácie:

pád	sg.	pl.
	životné — osobné	
N.	-úň (-úň- \emptyset)	-úni (-ún- <i>i</i>)
G.	-úňa (-úň- <i>a</i>)	-úňov (-úň- <i>ov</i>)
D.	-úňovi (-úň- <i>ovi</i>)	-úňom (-úň- <i>om</i>)
A.	-úňa (-úň- <i>a</i>)	-úňov (-úň- <i>ov</i>)
L.	-úňovi (-úň- <i>ovi</i>)	-úňoch (-úň- <i>och</i>)
I.	-úňom (-úň- <i>om</i>)	-úňmi (-úň- <i>mi</i>)
	životné — zvieracie	
N.	-úň (-úň- \emptyset)	-úne (-ún- <i>e</i>)
G.	-úňa (-úň- <i>a</i>)	-úňov (-úň- <i>ov</i>)
D.	-úňovi (-úň- <i>ovi</i>)	-úňom (-úň- <i>om</i>)
A.	-úňa (-úň- <i>a</i>)	-úne (-ún- <i>e</i>)
L.	-úňovi (-úň- <i>ovi</i>)	-úňoch (-úň- <i>och</i>)
I.	-úňom (-úň- <i>om</i>)	-úňmi (-úň- <i>mi</i>)
	Neživotné	
N.	-úň (-úň- \emptyset)	-úne (-ún- <i>e</i>)
G.	-úňa (-úň- <i>a</i>)	-úňov (-úň- <i>ov</i>)

pád	sg.	pl.
D.	-úňu (-úň-u)	-úňom (-úň-om)
A.	-úň (-úň-ø)	-úne (-úň-e)
L.	-úni (-úň-i)	-úňoch (-úň-och)
I.	-úňom (-úň-om)	-úňmi (-úň-mi)

Formant **-úň** sa používa ojedinele a má zväčša expresívny význam. Okrem základnej podoby sa vyskytuje aj variant s infixom *l* (*-l'úň*). Týmto sufixom sa tvoria tieto typy pomenovaní:

1) Deriváty

a) Deverbatíva (**Zv** + **-úň**), patriace do mutačnej onomaziologickej kategórie činiteľ deja (*behúň¹*, *behúň²*, *chvastúň*, *krikľúň*, *škreklúň*, *špehúň*, *šplhúň*, *í'ahúň*, ^K*vsresklúň*, ^K*revlúň*, ^K*strehúň*), raritne nositeľ deja (*šl'ahúň*) a nositeľ/miesto deja (*behúň³*).¹²

b) Deadjektíva (**Za** + **-úň**), patriace do mutačnej kategórie nositeľa vlastnosti (*drzúň*, *chvastúň*).

c) Desubstantíva (**Zs** + **-úň**): v súbore sa vyskytuje len jedna polymotivovaná lexéma (s alternatívnou deverbatívou motiváciou), pri ktorej má sufix čisto expresívny význam (neutr. *špeh* → expr. *špehúň*, podobne ^K*vrahúň*, *Čechúň*).

Sufix **-úň** sa využíva aj pri tvorení okazionalizmov, napr. ⁺*vz'ahúň* (*Vz'ážný kôň / ten neúnavný vz'ahúň. / Notorický vz'ážovatelja, / vz'ážujte sa*; P. Janík), ⁺*chlapúň* (*Chlapúň je muž, ktorý nepovie žene, že je sterilizovaný, kým neotehotnie.*).

c) Ukážka spracovania transflexného afixu

-Rm3

Varianty: nie sú.

Typ: transflex.

Slovný druh: substantívum.

Spájateľnosť so základmi: *Zv*, *Zs*, *Za*.

Kombinatorika s inými formantmi: *pre-* + (*Zs*) + *-Rm3*, *ne-* + (*Za*) + *-Rm3*, *s-* + (*Za*) + *-Rm3*.

Formant *-Rm3* je súbor substantívnych gramatických morférov klasického deklináčného typu *dub* (neživotné maskulína s N. pl. *-y*), ktorý v prístupe M. Sokolovej (2007) zahrnuje vzory a podvzory *zápas*, *problém*, *vz'ah*, *výsledok*, *materiál*, *dub*, *viator*, *jazyk*, *kúsok*, *hotel* s determinujúcimi morfévmi N. pl., G. sg., L. sg., I. pl.

Variácie:

pád	sg.	pl.
N.	-0	-y
G.	-u, -a	-ov
D.	-u	-om
A.	-0	-y
L.	-e, -u, -i	-och
I.	-om	-mi, -ami

¹² Lexéma *behúň* má podľa SSSJ tri homonymá: *behúň¹* «rýchly vytrvalý bežec», *behúň²* «rýchly kôň al. iné zviera», *behúň³*. Podľa toho ju zaraďujeme aj do príslušných onomaziologických kategórií (*behúň¹*, *behúň²* agens, *behúň³* 1. «dlhý úzky koberec» — miesto deja, 2. «pohyblivá časť stroja al. prístroja» — nositeľ deja, v SSSJ je pri tejto lexéme aj ďalších päť významov, ktoré možno zaradiť do jednej zo spomínaných onomaziologických kategórií — nositeľ deja, resp. miesto deja).

Formant **-Rm3** sa ako slovotvorný prostriedok uplatňuje pri tvorení týchto typov pomenovaní:

1) Deriváty

a) Deverbatíva (**Zv + -Rm3**), patriace najmä do transpozíčnej onomaziologickej kategórie spredmetnenia deja (*zásah, beh, odber, cveng, blk, zácvik, dupot, džavot, hon, príchod*), v menšej miere do mutačných onomaziologických kategórií: miesto deja (*výbeh, opuch, oder, výfuk, ohyb, vchod, sklad, kryt, lom*), objekt deja (*fet, chl'ast, záloh*), výsledok deja (*objav, kaz, odkaz, nálev, lup*), prostriedok deja (*obklad, krm*).

Niektoré pomenovania možno zaradiť do viacerých kategórií, napr. dej + výsledok deja (*náčrt, vzdych, nádych, podnet, výpek*), dej + miesto deja (*prijem, východ*), dej + miesto deja + výsledok deja (*výkop*).

Deverbatíva sú v niekoľkých prípadoch utvorené pomocou analogickej slovotvorby (Furdík 1970; 1993). To značí, akoby na prvý pohľad boli utvorené prefixálno-transflexne (synchronne existujú len ich neprefixálne verbálne motivanty), ale na základe analógie s čisto transflexne utvorenými deverbatívami ich taktiež považujeme za lexémy s formantom **-Rm3**, napr. *nadjazd, podjazd, úpal, odmäk, omyl, rozpor, obrys, rozsah, prísvit, úsvit, potlesk, povel, prievan, výplod*. Niektoré prevzaté jednotky možno chápať ako remotivované a zároveň vstupujúce do vzťahu vzájomnej motivácie s príslušnými verbami, napr. *alarm, dril, draft, flám, flirt*.

b) Desubstantíva (**Zs + -Rm3**) patria do mutačného typu onomaziologickej kategórie (s parafrazou „to, čo má vzťah k Smot“), napr. *aglomerát, bronchoskop, mamograf, exhalát, elektrolyt, parket, štíav*. V tejto skupine sa raritne vyskytuje aj konfixálny derivát so štruktúrou **pre- + (Zs) + -Rm3** (*prepych ← pýcha*).

c) Deadjektíva (**Za + -Rm3**) patria najmä do mutačnej kategórie nositeľa vlastnosti (*globál, privát, unikát, ekvivalent, masív, špeciál*), ojedinele do transpozíčnej kategórie spredmetnenie vlastnosti (*nov, chlad, nevďak*). Aj tu sú raritné konfixálne pomenovania: transflex **-Rm3** sa ojedinele zapája do konfixálnych kombinácií s prefixmi, porov. desubstantívum *pre-pych-Rm3* (*← pýcha*), deadjektíva *ne-duh-Rm3* (*← dúž*), *s-pln-Rm3* (*← plný*).

2) Kompozitá

Ide zväčša o transflexné kompozitá s druhým základom slovesným, menej často s druhým základom substantívnym patriace najmä do kategórií spredmetnenia deja (*kolobeh*), prostriedku deja (*všieliek, linorez, ďalekohľad, vodojem, sklonomer, knitočet, vetrolam*), pôvodcu deja (*bolehlav*), miesta deja (*kameňolom*), nositeľa deja (*samotok*), spredmetnenia deja aj výsledku deja (*krasopis*), ďalej pomenovaní s významom zloženia (*päťhran*), ako aj nositeľa vlastnosti (*divozel*) či názvov nositeľa vlastnosti v širokom zmysle (*menoslov*).

Formant **-Rm3** vstupuje do konkurencie s inými formantmi pri viacnásobnej motivácii:

a) s formantom *-ot* pri deverbatívno-deverbatívnej motivácii: napr. *dupotať → dupot-Rm3, dupať → dup-ot*, podobne *frfot, gagot, hrmot, jagot, klepot*;

b) s formantmi *-át, -út* pri desubstantívno-deverbatívnej motivácii: napr. *ejakulácia → ejakulát-Rm3, ejakulovať → ejakul-át*, podobne *sublimát, preparát, substitút*;

c) s formantom *-č* pri deadjektívno-deverbatívnej motivácii: *miešaciť → miešač-Rm3, miešať → mieša-č*, podobne *hnetač, rozmnožovač, rozmrazovač* (niektoré slovníky tento typ spracávajú ako homonymá na základe protikladu životnosť — neživotnosť).

VII. Závery

Slovník slovotvorných prostriedkov v slovenčine, ktorého koncepciu sme v príspevku predstavili, spracúva, detailne opisuje a charakterizuje základné stavebné prostriedky slovotvorne motivovaných slov v slovenčine, ako aj sprievodné prostriedky a javy, ktoré vo vybraných prípadoch participujú na slovotvorných aktoch — interfixy, alternácie a trun-kácie. Materiálová reprezentatívnosť slovníka sa dosahuje jednak komplexným spracovaním

morfematicko-derivačných charakteristík jednotiek zo *Slovníka koreňových morfém slovenčiny*, ktorý predstavuje východiskovú databázu opisu, jednak dopĺňaním korpusových dokladov ilustrujúcich funkčnú dynamiku vybraných slovotvorných prostriedkov.

Cieľom slovníka je zachytiť a opísať systém slovotvorných prostriedkov súčasnej slovenčiny, a to z hľadiska ich slovotvornej produktivity, kombinatoriky s istými slovnodruhovými typmi slovotvorných základov, ako aj slovotvorných prostriedkov navzájom pri konfixálnych kombináciách, ďalej z hľadiska onomaziologických charakteristík, s ktorými sa jednotky utvorené týmito prostriedkami spájajú, z hľadiska synonymie a konkurencie existujúcej v systéme slovotvorných prostriedkov (v rámci viacnásobnej motivácie) a pod. Toto spracovanie tak môže výrazne prispieť k ďalšiemu precizovaniu a prehĺbovaniu opisu a charakteristiky vnútrojazykových vzťahov v rámci slovotvornej sústavy slovenčiny a takisto môže slúžiť ako východisko pre konfrontačné opisy systému slovotvorných prostriedkov v slovenčine a iných (typologicky blízkych aj vzdialenejších) jazykoch.

Okrem toho, že slovník predstavuje príspevok k teoretickej problematike a praktickému opisu vybraných aspektov slovotvornej sústavy súčasnej slovenčiny, ho bude možné využiť aj na didaktické účely — jednak pri výučbe slovotvorby slovenčiny na školách (najmä v rámci vysokoškolského štúdia), jednak pri vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka ako pomôcky pri rozvíjaní slovotvornej kompetencie a rozširovaní lexikálnej zásoby učiacich sa.

LITERATÚRA

Buzássyová, Jarošová 2006: Buzássyová K., Jarošová A. (hl. red.). Slovník súčasného slovenského jazyka. A — G. Bratislava, 2006.

Buzássyová 2018: Buzássyová K. Kombinatorika významových konštituentov v kompozitách // Chochoľová B., Janočková N. Ako sa rodia a žijú slová, 2: Výber z diela Kláry Buzássyovej. Bratislava, 2018, 83–90.

Furdík 1970: Furdík J. Slovtvorná analógia a analogická slovtvorba // Jazykovedný časopis. 1970. 21, 54–59.

Furdík 1993: Furdík J. Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča, 1993.

Furdík 2004: Furdík J. Slovenská slovtvorba (teória, opis, cvičenia). Prešov, 2004.

Ivanová 2004: Ivanová M. Niekoľko poznámok o trunkácii v slovenčine // Imrichová M. Slovenčina na začiatku 21. storočia. Prešov, 2004, 102–111.

Ivanová 2006: Ivanová M. Afixy — frekvenčná, obsahovo-formálna a funkčná charakteristika // Sokolová M., Ivanová M., Ološtiak M. Morfematický výskum slovenčiny (možnosti jeho štatistického, elektronického a didaktického spracovania. Venované pamiatke Jána Horeckého. Prešov, 2006, 111–144.

Kačala, Pisárčiková, Považaj 1997: Kačala J., Pisárčiková M., Považaj M. (red.) Krátky slovník slovenského jazyka. Bratislava, 1997; 4., dopl. a uprav. vyd. Bratislava, 2003.

Kleszczowa 2015: Kleszczowa K. Grammaticalization in Slavic Word-formation // Müller P. O., Ohnheiser I., Olsen S., Rainer F. Word-Formation: An International Handbook of the Languages of Europe. 3. Berlin; New York, 2015, 1842–1853.

Králik 2015: Králik E. Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava, 2015.

Ološtiak, Gianitsová-Ološtiaková 2015: Ološtiak M., Gianitsová-Ološtiaková L. Formálno-procesuálne aspekty slovotvornej motivácie // Ološtiak M. Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine. Prešov, 2015, 207–308.

Ološtiak, Ološtiaková 2018: Ološtiak M., Ološtiaková L. Morfematika a slovtvorba slovenčiny. Prešov, 2018.

Ološtiak, Vojteková, Oriňáková 2018: Ološtiak M., Vojteková M., Oriňáková S. Slovtvorná adaptácia a kompozitnosť v slovenčine. Prešov, 2018.

Ološtiak, Vojteková 2021: Ološtiak M., Vojteková M. Kompozitnosť a kompozícia: príspevok k charakteristike zložených slov na materiáli západoslovanských jazykov // Slovo a slovesnosť. 2021. 82, 95–117.

Ološtiak et al. 2021: Ološtiak M., Ivanová M., Palková L., Vužňáková K. Slovník slovtvorných prostriedkov v slovenčine. Prešov, 2021.

Palková 2015: Palková L. Morfonologické aspekty slovtvornej motivácie // Ološtiak M. Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine. Prešov, 2015, 309–406.

Považaj 1998: Považaj M. (red.) Pravidlá slovenského pravopisu. 2. dopln. a preprac. vyd. Bratislava, 1998.

Sabol 1989: Sabol J. Syntetická fonologická teória. Bratislava, 1989.

Sokolová 2000: Sokolová M. Alternácie v spisovnej slovenčine // Buzássyová K. Človek a jeho jazyk. 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Bratislava, 2000, 417–444.

Sokolová et al. 1999: Sokolová M., Moško G., Šimon F., Benko V. Morfematický slovník slovenčiny. Prešov, 1999.

Sokolová et al. 2005: Sokolová M., Ološtiak M., Ivanová M., Šimon F., Czérová B., Vužňáková K., Benko V., Moško G. Slovník koreňových morféme slovenčiny. 1. vyd. Prešov, 2005.

Sokolová et al. 2007: Sokolová M., Ološtiak M., Ivanová M., Šimon F., Czérová B., Vužňáková K., Benko V., Moško G. Slovník koreňových morféme slovenčiny. 2., dopl. vyd. Prešov, 2007.

Sokolová et al. 2012: Sokolová M., Ološtiak M., Ivanová M., Šimon F., Czérová B., Vužňáková K., Benko V., Moško G. Slovník koreňových morféme slovenčiny. 3., dopl. vyd. Prešov, 2012.

Šimandl 2016: Šimandl J. et al. Slovník afixů užívaných v češtině. Praha, 2016.

Štekauer 1993: Štekauer P. Essentials of English Linguistics. Prešov, 1993.

Vužňáková 2006: Vužňáková K. Slovtvorné (onomaziologické) kategórie a slovtvorný význam derivátov a kompozít v slovenčine // Jazykovedný časopis. 2006. 57, 13–32.